

STÅNDPUNKT

KONSUMTIONSLÅN & ÖVERSKULDSÄTTNING

Lösningar för en mer
hållbar kreditmarknad

SVERIGES
KONSUMENTER

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1.	Inledning	3
2.	Bakgrund	4
3.	Olika konsumtionslån	6
4.	Konsekvenser	8
5.	Genomförda åtgärder	10
6.	Våra politiska lösningar	11

Foto:

1. INLEDNING

Aldrig har det varit så enkelt att låna till konsumtion som nu. Den digitala tekniken har gjort det smidigt och snabbt att skjuta upp betalningen på nästan vad som helst. Fakturor, kreditkortsökop och samlingslån – på 15 år har storleken på våra samlade konsumtionslån ökat till mer än det dubbla. Men med möjligheten att kunna välja att betala senare kommer risken att tappa kontrollen över sin ekonomi och hamna i en dålig spiral av höga lånekostnader och betalningsproblem.

Marknadsföringen av dessa lån riktas särskilt mot konsumenter med låga inkomster och kreditprövningarna är många gånger bristfälliga. Enligt Finansinspektion borde ett av fem konsumtionslån aldrig ha beviljats. Hur illa det senaste årets kraftigt höjda räntor kommer påverka konsumenter med konsumtionslån återstår att se, men klart är att än fler kommer att få sin privatekonomi raserad.

Överskuldssättning är dock inte bara en ekonomisk katastrof för individen. Forskning visar att de överskuldssatta drabbas oftare av psykisk och fysisk ohälsa, vilket också leder till stora samhällskostnader. Dessutom bidrar konsumtionslånen till att späda på vår överkonsumtion.

Sveriges Konsumenter har länge varit engagerade i frågor som rör konsumtionslån och överskuldssättning. Även om vi genom åren lyckats få igenom många av våra krav måste mer till för att bryta utvecklingen med de ständigt ökande konsumtionslånen. I denna ståndpunkt hittar du våra förslag.

2. BAKGRUND

Vi lever i ett kreditsamhälle. För några decennier sedan lånade vi i regel bara till stora inköp som boende eller bil. I dag kan vi låna för att köpa allt från mat och kläder till semesterresor och köksrenoveringar. Internationellt är privatpersoner i Sverige högt skuldsatta och inom EU ligger Sverige på tredje plats med en dubbelt så hög skuldsättning som genomsnittet.¹ Merparten av hushållens lån är bolån men kostnaderna för konsumtionslånen utgör ändå nära 20 procent av deras räntekostnader. Detta eftersom konsumtionslån har högre räntor och högre amorteringstakt än till exempel bostadslån.²

Det finns en tydlig koppling mellan antalet konsumtionslån och betalningsförelägganden. Ju fler som lånar, desto fler får betalningsproblem. Särskilt bland unga och låginkomstagare.³ Fler konsumtionslån leder inte nödvändigtvis till fler överskuldsatta; däremot leder de till fler hushåll med sämre ekonomiska marginaler och beskuren ekonomisk frihet.

Det finns olika definitioner på överskuldsättning. Ett mått är hur många som finns registrerade som skuldsatta hos Kronofogdemyndigheten. I början av 2023 fanns det knappt 400 000 personer i deras register. Av dessa hade över 60 procent funnits i registret i minst fem år och drygt 40 procent så länge som tio år – en tydlig indikation på att man har svårt att komma ur sin skuldsättning. Överskuldsättning är något som inte bara drabbar individen: över 170 000 barn lever i hushåll med skulder hos Kronofogden.⁴ Statistiken ovan är inte dock inte heltäckande då många skuldsatta antas finnas utanför Kronofogdens register.

Orsaker till överskuldsättning

Forskning visar att tuffa ekonomiska tider och kriser i livet är vanliga anledningar till att hamna i överskuldsättning. En LO-rapport pekar på att minskat ekonomiskt stöd vid arbetslöshet och sjukdom, färre medlemmar i a-kassan samt osäkrare anställningar leder till att fler med dåliga ekonomiska förutsättningar ansett sig tvungna att skuldsätta sig.⁵ Men det finns fler möjliga förklaringar.

Aggressiv marknadsföring

På tio år har finanssektorns investeringar i reklam ökat med mer än fyrdubblats.⁶ Mycket av marknadsföringen har flyttat till sociala medier där det finns stora möjligheter att särskilt rikta reklam baserat på den enskildes sökhistorik. Något som särskilt drabbar ekonomiskt utsatta enligt Konsumentverket.⁷

1 Eurostat 2021. ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tipspd22/default/table?lang=en

2 FI 2022. fi.se/sv/publicerat/rapporter/rapporter/2022/svenska-konsumtionslan/

3 FI 2021. fi.se/contentassets/c7fd1b52daa54371a869b74e4f56c276/fi-analys-29-betalningsproblem.pdf

4 Kronofogden 2021. news.cision.com/se/kronofogden/r/vart-tolfte-barn-i-sverige-har-foraldrar-med-skulder-hos-kronofogden,c3370453

5 LO 2016. lo.se/start/lo_fakta/langvarig_overskuldsattning_den_bortglomda_ojamlikheten

6 Tidningen Resumé 2021. www.resume.se/insikt/resume-insikt/lockrop-och-snabba-cash-trots-rekord-i-skuldberg--sa-tanjer-kreditbolagens-reklam-pa-granserna/

7 Konsumentverket 2021. konsumentverket.se/contentassets/009c9fa81fef430cb396099db4ddae/fe/2021-1-konsument-pa-credit-konsumentverket.pdf

Låneförmedling

Så kallade låneförmedlare lockar skuldsatta att minska sina månadskostnader genom att lägga om sina lån med längre avbetalningstid och därmed högre totalkostnad som följd. Med en mellanhand är det också vanligare att det slarvas med den obligatoriska kreditprövningen.

Fakturaköp

Trots nya lagkrav 2022 på att betalningsalternativ med direktbetalning måste vara förstahandsvalet vid e-handel, så fortsätter köp på kredit och mot faktura blivit allt vanligare. En kartläggning genomförd av Finansinspektionen visar att det långivare är sämre på att inte tar in uppgifter om befintliga lån vid sin kreditprövning av fakturaköp.⁸

Nära gratis att driva in skulder

Dessutom är Kronofogdens tjänster fortfarande nära gratis även för en långivare som beviljat lån på felaktiga grunder då kostnaderna för indrivningen faktureras den skuldsatte.⁹

Dålig koll på privatekonomi

Bristande förståelse för privatekonomi och ens egen betalningsförmåga kan också vara en orsak till att konsumenter tar lån som de inte kan betala tillbaka. Enligt Finansinspektionens undersökningar har hushåll med lägst inkomst minst intresse för privatekonomi trots att de har mest att tjäna på att planera sin ekonomi bättre.

Hur den senaste tidens inflation med höjda räntor, höga matpriser och skenande elpriser har frestat på hushållens ekonomi återstår att se. Enligt Finansinspektionens prognoser riskerar nära 30 procent av dem som tagit ett nytt blancolån att få betalningsproblem under 2023.⁸

8 [FI 2022. fi.se/sv/publicerat/rapporter/rapporter/2022/svenska-konsumtionslan/](https://www.fi.se/sv/publicerat/rapporter/rapporter/2022/svenska-konsumtionslan/)

9 [kronofogden.se/du-har-ett-krav-mot-nagon/du-vill-fa-ditt-krav-genomfort/driva-in-en-skuld#buton_12_338e6d8417768af37a82a38](https://www.kronofogden.se/du-har-ett-krav-mot-nagon/du-vill-fa-ditt-krav-genomfort/driva-in-en-skuld#buton_12_338e6d8417768af37a82a38)

3. OLIKA TYPER AV KONSUMTIONSLÅN

Fakturor och delbetalningar

I dag är det vanligt att konsumenter vid köptillfället erbjuds att skjuta upp betalningen. Antingen i form av en faktura eller avbetalning. Bakom uppläggen står så kallade säljfinansieringsbolag – en växande sektor som erbjuder sina finansiella tjänster till både e-handeln och fysiska butiker. Att skjuta upp betalningen och betala mot faktura är ofta kostnadsfritt – givet att konsumenten betalar i tid. Fakturabeloppen är vanligtvis små men kostnaden för den som inte lyckas betala i tid är relativt hög. Kostnadsbärande fakturor är vanligast hos låginkomsttagare och kan just därför inverka menligt på deras ekonomi.¹⁰

Blancolån & samlingslån

Blancolån kallas ett lån utan säkerhet med fastställd amorteringsplan och förfallodag. De flesta blancolån ligger runt 100 000 kronor. Många konsumenter som har flera mindre lån tar ett blancolån för att lösa in dem – ett så kallat samlingslån. Men dessa leder många gånger till högre totalkostnader då lånen betalas av under längre tid. Under de senaste åren har en rad låneförmedlare kritiserats för sättet att marknadsföra samlingslån – som en enkel lösning¹¹ och som ett sätt att sänka sina lånekostnader, när det i själva verket handlar om att dra ut på amorteringstiden vilket ofta resulterar i högre totalkostnader. Finansinspektionen varnar dessutom för att många av dessa lån som går via låneförmedlare har bristande kreditprövning.¹

Högekostnadskrediter

Högekostnadskrediter, snabb lån, var länge en mycket problematisk typ av konsumtionslån. De definieras av lagen som ”ett lån med en ränta som är minst 30 procentenheter högre än referensräntan” (Riksbankens reporänta). Snabb lån gäller ofta relativt små belopp och kräver sällan säkerhet eller några speciella krav på låntagaren. Marknadsföringen av snabb lån har särskilt riktat in sig mot grupper med svag ekonomi som lockats med snabba krediter utan att de totala kostnaderna har varit tydliga.

2018 skärptes reglerna för snabb lån. Det sattes ett maxtak både för avgifter och ränta (max 40 procentenheter högre än referensräntan). Lånens löptid begränsades och reglerna för marknadsföring skärptes. Förändringarna var helt i linje med de krav Sveriges Konsumenters drivit i flera år.

Spelkrediter

Att ge krediter för spel är inte tillåtet. Det finns dock flera spelbolag som kringgår lagen genom att samarbeta med kreditbolag.¹²

10 FI 2022. fi.se/sv/publicerat/rapporter/rapporter/2022/svenska-konsumtionslan/

11 Resumé 2022. [Resume.se/alla-nyheter/nyheter/kritik-mot-annu-en-laneformedlare--konsumentverket-slar-ned-pa-zmartas-reklamfilm/](https://resume.se/alla-nyheter/nyheter/kritik-mot-annu-en-laneformedlare--konsumentverket-slar-ned-pa-zmartas-reklamfilm/)

12 SvD 2022. svd.se/a/1n3L7q/svenska-spelmissbrukare-far-hjalp-att-runda-lagen

Revolverande krediter

Revolverande krediter är ett på förhand beviljat låneutrymme som konsumenten kan använda när den vill. Krediten kan vara kopplad till ett kreditkort eller konto i någon butik. Oftast kostar det inget att utnyttja krediten (förutom årsavgifter etc.), men den som inte betalar tillbaka i tid får betala relativt hög ränta. Denna typ av lån kan lätt löpa på, då de vanligtvis varken har amorteringsplan eller förfallodag.¹³

För de flesta konsumenter innebär kreditkort eller kontokrediter inga problem. Men för den som har svårt att begränsa sitt köpande eller som har dålig kontroll på sin ekonomi kan revolverande krediter bli ett problem. För konsumenter som till exempel lätt hamnar i spelberoende kan den snabba möjligheten till kredit förstärka problemen.

13 Konsumenternas 2023. [konsumenternas.se/lan--betalningar/betalningar/faktura/](https://www.konsumenternas.se/lan--betalningar/betalningar/faktura/)

4. KONSUMTIONSLÅNENS KONSEKVENSER

Att kunna låna pengar – även för konsumtion – är i grunden bra. För den enskilde kan ett lån ge utrymme för ett oväntat köp. Men konsumtionslånen kan också få allvarliga konsekvenser för såväl individ som samhälle.

Ohälsa och sociala problem

Många av de överskuldssatta har drabbats av kriser som fått konsekvenser för privatekonomin. Men det är också sant att överskuldssättning i sig leder till ohälsa och sociala problem. Att inte kunna betala tillbaka sina skulder är stigmatiserande. Överskuldssättning förvärrar sociala problem, förstärker stress och en ohälsosam livsstil. Överskuldssatta är överrepresenterade vad gäller många ohälsotal såsom depression, ångest, psykisk sjukdom och hjärt- och kärlsjukdomar. Enligt Konsumentverkets rapport om överskuldssattas hälsa har var sjätte överskuldssatt försökt ta sitt liv.¹⁴ En annan studie kom fram till att dödligheten är 30 gånger högre hos överskuldssatta än hos genomsnittet.¹⁵

Barn i ekonomiskt utsatta familjer riskerar att senare få fysiska och psykiska sjukdomar, hamna utanför arbetsmarknaden och löper dessutom större risk att hamna i kriminalitet.¹⁶ Även för konsumenter som inte är överskuldssatta kan konsumtionslånen vara ekonomiskt kännsbara länge. Hushåll med större konsumtionslån betalar nära en femtedel av sin inkomst i amortering och ränta.¹⁷

Samhällskostnader

För samhället medför överskuldssättning stora kostnader i form av vård, försörjningsstöd, och produktionsbortfall. För människor som fått löneutmätning kan det kännas meningslöst att arbeta. Vid löneutmätning driver Kronofogdemyndigheten in alla inkomster över en viss gräns. I synnerhet för den som inte klarar att betala av på sina lån utan bara sina räntekostnaderna kan situationen kännas hopplös och viljan att arbeta påverkas.

Samhällets totala kostnad för överskuldssättning är svårskattad. Kronofogdemyndigheten beräknade 2008 samhällskostnaden för överskuldssättning till mellan 30 och 50 miljarder kronor per år. Men i en rapport för Riksrevisionen 2015 uppskattades den till så mycket som 200 miljarder kronor per år.¹⁸

14 Konsumentverket 2014. publikationer.konsumentverket.se/produkter-och-tjanster/bus-och-kvl/rapport-2014-16-overskuldssattning-och-ohalsa

15 Ahlström & Savemark (2010) Dödsfall under och efter skuldsanering

16 Bynner, John (1998). Origins of social exclusion: risk factors affecting young children. London: City University.

17 FI 2022. fi.se/contentassets/379333a8d53045a9ab7a7bfa9e276b36/svenska-konsumtionslan-2022n.pdf

18 Riksrevisionen 2015. riksrevisionen.se/download/18.78ae827d1605526e94b2db65/1518435497252/Bilaga1.pdf

Överkonsumtion

Samtidigt som vissa hushåll lånar för att få vardagen att gå ihop ekonomiskt så används lånen av andra för att köpa nytt och köpa mer i stället för att låna, dela, reparera, köpa begagnat eller att avstå. På så vis eldar konsumtionslånen på vår redan ohållbara konsumtion. I dag förbrukar den genomsnittliga konsumenten i Sverige fyra gånger mer naturresurser än vad som är globalt hållbart.¹⁹

19 <https://www.sverigesmiljomal.se/miljomalen/generationsmalet/ekologiskt-fotavtryck/>

5. GENOMFÖRDA ÅTGÄRDER

De senaste åren har en rad åtgärder för att motverka överskuldssättning och stötta redan överskuldssatta genomförts.

- 2016 Skuldrådgivning fick tydligare riktlinjer.** Kommunerna fick tydligare riktlinjer för den budget- och skuldrådgivning de är ålagda att erbjuda sina invånare.²⁰
- 2016 Samverkan mellan myndigheter startade.** Kronofogdemyndigheten, Konsumentverket och Finansinspektionen fick i uppdrag att samarbeta för att motverka överskuldssättning.²¹
- 2018 Måttfull marknadsföring av konsumtionslån blev ett krav.** Konsumenten ska få information om ett lån är en så kallad högkostnadskredit, om riskerna och var det finns hjälp att få vid överskuldssättning. Det blev också lättare att stoppa reklam som bryter mot reglerna.²²
- 2018 Högkostnadskrediter fick räntetak mm.** Räntan får maximalt vara 40 procentenheter över referensräntan och lånens totalkostnad (inklusive ränta och avgifter) får aldrig överstiga kreditbeloppet. Det blev också svårare att förlänga löptiden för högkostnadskrediter.³
- 2020 Direktbetalning blev ett förstahandsval.** Ny lag krävde att direktbetalning måste vara förstahandsval vid köp online.²³
- 2021 Nya allmänna råd för kreditprövning.** Nya allmänna råd från Finansinspektionen som beskriver hur en kreditprövning ska gå till – något som i princip innebar att kraven skärptes.²⁴
- 2022 Mer pengar kvar vid löneutmätning.** Nya regler gjorde att familjer med äldre barn får behålla mer av sin lön vid löneutmätning.²⁵

20 Konsumentverket 2016. publikationer.konsumentverket.se/produkter-och-tjanster/bus-och-kvl/rekommendationer-for-den-kommunala-budget-och-skuldradgivningen

21 FI 2017. fi.se/contentassets/4835d2aae077404591f447b5d13fec7b/kons2017.pdf

22 FI 2018. fi.se/sv/publicerat/nyheter/2018/skarpta-regler-for-konsumentlan/

23 Betänkande 2019/20:37. riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/betankande/presentation-av-betalningssatt-vid-marknadsforing_H701FiU37/

24 FI 2021. finansinspektionen.se/contentassets/1e08e44add744e6c98cac55f11c6e1bd/beslut-spm-fs2129-2130.pdf

25 Kronofogden 2022. kronofogden.se/om-kronofogden/nyheter-och-press/nyheter/2022-06-01-familjer-med-aldre-barn-och-utmattning-far-behalla-mer

6. VÅRA POLITISKA LÖSNINGAR

Mycket har alltså redan gjorts för att minska risken att fler konsumenter hamnar blir överskuldsatta och underlätta för de som redan råkat illa ut. Men än fler insatser behövs. Sveriges Konsumenter vill se följande politiska lösningar.

Minska risken för överskuldsättning

Skärp marknadsföringslagen ytterligare

Reglerna för marknadsföring av konsumtionslån måste skärpas ytterligare – från ”måttfull” till ”särskilt måttfull”. Det räcker inte att ”måttfullhet” förtydligas i antingen praxis eller lagtext, en process som dessutom tar väldigt lång tid. Med tanke på de stora konsekvenser som konsumtionslånen kan få bör marknadsföringen jämföras med reglerna för alkohol och tobak. Den varningstext och hänvisning till skuldrådgivning som är obligatorisk vid marknadsföring av högkostnadskrediter bör även gälla alla typer av konsumtionslån.

Inför centralt skuldregister

Inför ett centralt skuldregister för att skydda konsumenter mot osund kreditgivning med långtgående skyldigheter för företag att både lämna och inhämta information, samt höga integritetskrav. Skuldregistret bör vara statligt med tanke på den integritetskänsliga informationen.

Sänk och bredda räntetaket

Låt reglerna för högkostnadskrediter utvidgas och gälla alla typer av konsumentkrediter. Sänk räntetaket till maximalt 20 procentenheter över referensräntan, i linje med Finlands regelverk. Räntetaket ska gälla den effektiva räntan och dessutom innehålla en begränsning av lånens löptid precis som för högkostnadskrediter.

Låt långgivaren betala

Det ska kosta mer att slarva med kreditprövningen. Långgivaren ska stå för en större del av kostnaderna för verkställighet hos Kronofogden om kreditprövningen är bristfällig.

Stoppa spelbolag som kringgår lagen

Inför åtgärder för att komma åt spelbolag som utnyttjar kreditbolag och därmed kringgår lagen. Skärp tillståndsgivningen för kreditverksamhet och tillsynen genom extra resurser till Finansinspektionen.

Underlätta för överskulsatta

Betala av på skulden först

I dag förmår en del skuldsatta bara att betala räntekostnaderna på sina lån; därmed minskar inte skulden över tid utan kan tvärtom öka. Ändra därför de så kallade avräkningsreglerna vid utmätning så att låntagare i Kronofogdens register först betalar av på kapitalbeloppet och därefter räntor och avgifter. Det gör att skulden minskar och att låntagaren snabbare blir skuldfri. Vid grava fall ska dessa regler vara tvingande.

Ge skuldamnesti

Inför slutgiltig preskription av skulder hos Kronofogden, enligt rekommendation från en SOU-utredning från 2013. Skulder som inte betalats av efter 15 år ska avskrivas helt, i enlighet med rekommendation från 2013 års utredning.²⁶

Inför garantistiftelse

Inför en garantistiftelse lik den i Finland²⁷ som kan gå i borgen för överskulsatta så att de kan beviljas ett banklån till en skälig kostnad för att lösa gamla skulder med höga räntor (om detta är lämpligare än skuldsanering ur den överskulsattes perspektiv).

Utbildning och information

Stärk folkbildningen

Utöka satsningarna på folkbildning om värdet av att spara och riskerna med att låna. Inför mer privatekonomi i läroplanen inom bland annat ämnet hem- och konsumentkunskap.

Skriv ut totalkostnaden

I dag räcker det att långgivaren anger den effektiva räntan för ett lån. Men för att göra det tydligare bör det också bli obligatoriskt att skriva ut lånets totala kostnad över tid.

Informera om kreditutrymme

Gör det obligatoriskt att informera om att beviljat kreditutrymme på kreditkort och konton – så kallade revolverande krediter – kan påverka konsumentens kreditvärdighet och möjlighet att ta nya lån.

²⁶ SOU 2013:78 [regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2013/11/sou-201378/](https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2013/11/sou-201378/)

²⁷ Takuu Säätiö 2023. [takuusaatio.fi/en/guarantee-foundation/](https://www.takuusaatio.fi/en/guarantee-foundation/)

Myndigheter och stöd

Hjälp skuldsatta hitta hjälpen

Öka kunskapen om den kommunala budget- och skuldrådgivningen. Ge centrala myndigheter som står i kontakt med utsatta konsumenter i uppdrag att informera om var hjälpen finns.

Kapa köerna till skuldrådgivning

Ingen ska behöva vänta längre än fyra veckor på att få tid hos kommunens budget- och skuldrådgivare. Kan inte efterfrågan på skuldrådgivare i en kommun mötas måste kommunen skjuta till mer resurser eller kunna samarbeta med grannkommuner för att skuldsatta ska kunna få hjälp snabbare. Men det är centralt att hjälpen är personlig och tillgänglig på nära håll för konsumenten.

Nyfiken på vad vi tycker i andra konsumentviktiga frågor?

Du hittar alla våra ståndpunkter på www.sverigeskonsumenter/vi-tycker

SVERIGES KONSUMENTER

Sveriges Konsumenter är en oberoende ideell organisation som arbetar för ökad konsumentmakt. Vi verkar för alla konsumenters självklara rätt till skydd, inflytande och möjlighet att göra medvetna och hållbara val. Organisationen arbetar brett med konsumentfrågor, men lägger också särskilt fokus vid frågor som rör livsmedel, banktjänster, tillgänglighet, integritet på nätet och hållbar konsumtion. Bakom vår organisation står 21 medlemsorganisationer.

Vi driver frågor nationellt, inom EU och internationellt och representerar konsumentperspektivet i ett 30-tal forum. Bland annat genom aktivt medlemskap i den europeiska konsumentorganisationen BEUC, i Consumers International och i organisationen ANEC, den europeiska konsumentrösten inom standardisering.

Vi ger ut den oberoende och reklamfria tidningen Råd & Rön och driver på uppdrag av kommuner rådgivande konsumentvägledning.

Postadress: Kabyssgatan 4D, 120 30 Stockholm
Besöksadress: Hammarbybacken 27, Stockholm
Telefon 08-674 43 00
info@sverigeskonsumenter.se
www.sverigeskonsumenter.se